

Περιφέρεια

Αρ. 8 (2019)

Περιφέρεια | Region & Periphery - Ο μελλοντικός προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021-2027

Ευημερία, Παραγωγικότητα και Ανταγωνιστικότητα σε επίπεδο Περιφέρειας: Ο ρόλος των Θεσμών

Αθανάσιος Χύμης

doi: [10.12681/rp.21160](https://doi.org/10.12681/rp.21160)

Copyright © 2019, Αθανάσιος Χύμης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά-Μη Εμπορική Χρήση 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χύμης Α. (2019). Ευημερία, Παραγωγικότητα και Ανταγωνιστικότητα σε επίπεδο Περιφέρειας: Ο ρόλος των Θεσμών. *Περιφέρεια*, (8), 143–164. <https://doi.org/10.12681/rp.21160>

Ευημερία, Παραγωγικότητα και Ανταγωνιστικότητα σε επίπεδο Περιφέρειας: Ο ρόλος των Θεσμών

Αθανάσιος Χύμης*, *Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)*

Περίληψη

Το παρόν άρθρο επιχειρεί σε πρώτο βήμα να καταδείξει την εξέλιξη της ευημερίας όπως αυτή μετράται με τον δείκτη του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος - ΑΕΠ (διορθωμένο βάσει της αγοραστικής δύναμης), καθώς επίσης και της ανταγωνιστικότητας, όπως αυτή εκτιμάται από τον δείκτη περιφερειακής ανταγωνιστικότητας (Regional Competitiveness Index - RCI) που εκδίδει κάθε τρία χρόνια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Σε δεύτερο βήμα επιχειρείται η ανάδειξη της άμεσης σχέσης μεταξύ ανταγωνιστικότητας και ευημερίας ενώ ταυτόχρονα επισημαίνονται οι βασικοί παράγοντες που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα και ιδιαίτερα ο ρόλος των θεσμών και πώς επηρεάζουν άμεσα την ανάπτυξη και, εν τέλει, την ευημερία των κρατών γενικότερα αλλά και των περιφερειών ειδικότερα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Παραγωγικότητα, Ανταγωνιστικότητα, Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα, Θεσμοί

Wellbeing, Productivity and Competitiveness at a Regional level: the role of Institutions

Athanasios Chymis, *Senior researcher Centre of Planning and Economic Research, (KEPE)*

Abstract

The article, at a first step, shows the evolution of wellbeing, as it is measured by the Gross Domestic Product - GDP (corrected by the purchasing power parity), as well as competitiveness as it is measured by the Regional Competitiveness Index - RDI which the European Commission publishes every three years since 2010. At a second step, using data from the annual Global Competitiveness Reports of the World Economic Forum the article illustrates the relation between competitiveness and wellbeing and points out the factors that affect competitiveness focusing on institutions. Institutions are the most prominent pillar of competitiveness and they directly affect economic growth and development at both regional and national level.

KEY-WORDS: Productivity, Competitiveness, Regional competitiveness, Institutions

1. Εισαγωγή

Πρόσφατα, η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία (Eurostat) ανακοίνωσε τα τελευταία δεδομένα για το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - ΑΕΠ των περιφερειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), το οποίο έχει σημαντική διαφοροποίηση και κυμαίνεται από 29% έως 611% του μέσου Ευρωπαϊκού κατά κεφαλήν ΑΕΠ (Eurostat, 2018). Τα δεδομένα αφορούν το έτος 2016 και είναι διορθωμένα με βάση την αγοραστική δύναμη (purchasing power standard - PPS) κάθε χώρας.

Το υψηλότερο ποσοστό (611%) το κατέχει η περιοχή του εσωτερικού δυτικού Λονδίνου (Inner London-West) και θα μπορούσε ίσως να χαρακτηριστεί ως ακραία τιμή (outlier) δεδομένου ότι στη δεύτερη θέση με διαφορά έρχεται η περιοχή του Λουξεμβούργου (μία ενιαία περιφέρεια) με 257%. Η πρώτη πεντάδα συμπληρώνεται με τις περιοχές της Νότιας και Ανατολικής Ιρλανδίας (217%), των Βρυξελλών (200%) και του Αμβούργου (200%). Όπως αναφέρει η ανακοίνωση, 19 περιφέρειες επί συνόλου 273 περιφερειών της Ε.Ε.-28 έχουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ πάνω από το 150% του ευρωπαϊκού μέσου όρου (όπου ο μέσος όρος είναι το 100%). Από αυτές, πέντε είναι στη Γερμανία (επί συνόλου περιφερειών 39), τρεις στο Ηνωμένο Βασίλειο (σύνολο περιφερειών 36), δύο στην Αυστρία (σ. π. 9), και από μία σε Βέλγιο (σ. π. 11), Τσεχία (σ. π. 8), Δανία (σ. π. 5), Ιρλανδία (σ. π. 2), Γαλλία (σ. π. 27), Ολλανδία (σ. π. 12), Σλοβακία (σ. π. 4), Σουηδία (σ. π. 8) και Λουξεμβούργο (σ. π. 1). Στις χαμηλότερες θέσεις με μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ μικρότερο του 50% του μέσου ευρωπαϊκού βρίσκονται 21 περιφέρειες εκ των οποίων πέντε στη Βουλγαρία (σε σύνολο 6 περιφερειών) και την Πολωνία (σ. π. 16), τέσσερις στην Ουγγαρία (σ. π. 7), τρεις στη Ρουμανία (σ. π. 8) και την Ελλάδα (σ. π. 13) και μία στη Γαλλία (σ. π. 27) που αφορά όμως σε περιοχή εκτός Ευρώπης, την Mayotte ένα νησάκι στον Ινδικό Ωκεανό πλησίον της Μαδαγασκάρης.

Η χώρα μας, όπως ήδη διαφαίνεται από τα ανωτέρω και θα εξετασθεί λεπτομερέστερα στη συνέχεια, έχει σημειώσει σημαντική πτώση στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, συγκριτικά με τα προ κρίσης επίπεδα ακυρώνοντας με αυτό τον τρόπο, σε μεγάλο βαθμό, την όποια σύγκλιση είχε καταφέρει στις προηγούμενες δεκαετίες. Το δεδομένο επιχείρημα ότι φταίει η οικονομική κρίση για την επιδείνωση αυτή είναι αρκετά επιφανειακό και δεν εξετάζει τα βαθύτερα αίτια της κρίσης, δεδομένου ότι α) και άλλες οικονομίες πέρασαν κρίση αλλά κατάφεραν να την ξεπεράσουν πολύ πιο γρήγορα από εμάς και β) πολλές άλλες οικονομίες εισήλθαν στην Ε.Ε. πολύ αργότερα από τη χώρα μας και ενώ ξεκίνησαν από αρκετά χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο κατάφεραν, σε πείσμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, να πλησιάσουν ή και να ξεπεράσουν σε επίπεδα ευημερίας την Ελλάδα. Το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: Πώς αυτές οι αρκετά πιο φτωχές οικονομίες και περιφέρειες της Ευρώπης κατάφεραν σε λίγα χρόνια να κλείσουν την ψαλίδα από τις πλουσιότερες Ευρωπαϊκές οικονομίες; Με άλλα λόγια, γιατί στην Ελλάδα όλες οι

επί δεκαετίες προσπάθειες και χρήματα (ποικίλα ευρωπαϊκά κονδύλια) δεν είχαν τα αποτελέσματα που φαίνεται να είχαν οι αντίστοιχες προσπάθειες φτωχότερων κρατών με λιγότερα χρήματα και για μικρότερο χρονικό διάστημα;

Στη συνέχεια του άρθρου θα γίνει μια προσπάθεια να απαντηθούν τα ανωτέρω ερωτήματα καθώς και να διατυπωθούν προτάσεις για βελτίωση και επιτάχυνση της απαραίτητης πλέον ανάπτυξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η επόμενη ενότητα παρουσιάζει συγκριτικά την εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις περιφέρειες της Ελλάδος και άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε.. Η τρίτη ενότητα αναδεικνύει τη σχέση του παραγόμενου προϊόντος με την ανταγωνιστικότητα, ενώ η τέταρτη ενότητα αναλύει τους παράγοντες που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα εστιάζοντας στον παράγοντα ‘Θεσμοί’ υπογραμμίζοντας τον τρόπο με τον οποίον οι θεσμοί επιδρούν στην ανάπτυξη.

2. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ ελληνικών περιφερειών σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές περιφέρειες

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει την εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (ως ποσοστό του Κοινοτικού μέσου όρου) των 13 Ελληνικών περιφερειών. Προς σύγκριση, στον Πίνακα 2 παρουσιάζεται η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ δύο περιφερειών –της πλουσιότερης και της φτωχότερης– από τις χώρες που είτε πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση με την Ελλάδα (Ιρλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία και Κύπρος) είτε εισήλθαν στην Ε.Ε. αρκετές δεκαετίες αργότερα από την Ελλάδα και αποτελούσαν (και μερικές αποτελούν ακόμα) χώρες φτωχότερες της Ελλάδος. Ο λόγος που δεν παρουσιάζονται όλες οι χώρες και όλες οι περιφέρειες είναι, εκτός από καθαρά πρακτικούς λόγους (η Ε.Ε. αποτελείται από 273 περιφέρειες της κατηγορίας NUTS-2 –Ονοματολογία Εδαφικών Στατιστικών Μονάδων - Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques– και θα ήταν δύσκολο να συμπεριληφθούν όλες σε έναν πίνακα), ότι η παρούσα εργασία εστιάζει στις ανωτέρω χώρες και όχι στις γνωστές πλούσιες χώρες της Ε.Ε. (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Σουηδία και Φινλανδία), οι οποίες πάντα ξεπερνούσαν την Ελλάδα ως προς το κατά κεφαλήν προϊόν.

Πίνακας 1: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ –ως ποσοστό % του μέσου ευρωπαϊκού– των 13 Ελληνικών περιφερειών

	2005	2008	2011	2014	2015	2016
Αττική	121	125	103	98	95	92
Νότιο Αιγαίο	105	106	80	79	77	73
Ιόνια Νησιά	94	93	67	65	64	62
Στερεά Ελλάδα	90	84	67	62	60	60

Δυτική Μακεδονία	85	72	68	71	67	59
Κρήτη	84	82	63	61	59	57
Κεντρική Μακεδονία	73	75	59	55	54	53
Πελοπόννησος	73	74	60	58	57	55
Θεσσαλία	71	70	54	54	53	52
Δυτική Ελλάδα	71	70	56	53	52	49
Βόρειο Αιγαίο	72	75	59	56	54	50
Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	67	67	54	49	48	46
Ήπειρος	67	64	54	51	49	48

Πηγή: Eurostat, 2018.

Από τους Πίνακες 1 και 2 καθίσταται σαφές ότι οι Ελληνικές περιφέρειες υπέστησαν ισχυρή μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ και απώλεσαν σημαντικό μέρος από την όποια σύγκλιση είχαν πετύχει στα προ κρίσεως χρόνια. Μάλιστα, η μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση όχι μόνο με τις υπόλοιπες οικονομίες που δεν υπέστησαν ανάλογη οικονομική κρίση, αλλά και με τις 4 οικονομίες που υπέστησαν παρόμοια κρίση με την Ελληνική και εισήλθαν σε μηχανισμό στήριξης υπογράφοντας μνημονιακές συμβάσεις. Έτσι, ενώ η περιφέρεια Αττικής, η πλουσιότερη περιφέρεια της Ελλάδος, από 125% του μέσου ευρωπαϊκού κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2008, έπεσε στο 92% το 2016, η αντιστοιχη πλουσιότερη περιφέρεια της Ιρλανδίας από το 163% το 2005 ανήλθε στο 217% το 2016 αποτελώντας την τρίτη πλουσιότερη περιφέρεια της Ευρώπης.

Πίνακας 2: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ –ως ποσοστό % του μέσου ευρωπαϊκού– επλεγμένων ευρωπαϊκών περιφερειών

	2005	2008	2011	2014	2015	2016
Ιρλανδία						
Border, Midland & Western	102	91	87	77	82	86
Southern & Eastern	163	149	146	159	217	217
Ισπανία						
Comunidad de Madrid	132	134	125	123	124	125
Extremadura	67	69	64	62	62	63
Κύπρος	101	105	96	81	82	83
Πορτογαλία						
Norte	65	65	63	64	65	65
Área Metropol. de Lisboa	118	115	108	104	102	102
Βουλγαρία						

Severozapaden	28	28	28	30	29	29
Yugozapaden	55	72	75	75	76	78
Εσθονία	60	69	71	76	75	75
Κροατία						
Jadrnska Hrvatska	54	61	57	57	57	57
Kontinentalna Hrvatska	56	64	61	60	60	61
Λετονία	50	59	57	64	64	64
Λιθουανία	53	63	66	75	75	75
Μάλτα	81	79	82	90	93	95
Ουγγαρία						
Közép-Magyarország	101	104	107	106	105	102
Észak-Alföld	40	39	43	44	43	43
Πολωνία						
Mazowieckie	78	85	103	108	109	109
Podkarpackie	36	40	46	48	48	48
Ρουμανία						
Bucuresti-Ilfov	82	126	128	128	135	139
Nord-Est	23	31	30	34	34	36
Σλοβακία						
Bratislavský kraj	146	165	185	187	187	184
Východné Slovensko	43	50	51	53	54	53
Σλοβενία						
Vzhodna Slovenija	71	73	69	68	68	68
Zahodna Slovenija	106	109	100	98	97	99
Τσεχία						
Praha	169	183	175	175	183	182
Strední Morava	61	66	67	72	71	71

Πηγή: Eurostat, 2018.

Αντίστοιχα, η πλουσιότερη περιφέρεια της Πορτογαλίας, η περιοχή της πρωτεύουσας Λισαβόνα, από 118% το 2008, αν και μειώθηκε στο 102%, ξεπέρασε την περιφέρεια Αττικής, ενώ η φτωχότερη περιφέρεια της ίδιας χώρας παρέμεινε σταθερή μειώνοντας έτσι τις εσωτερικές ανισότητες. Σε αντίθεση, στην Ελλάδα, οι φτωχότερες περιφέρειες της Ηπείρου και της Αν. Μακεδονίας-Θράκης από το 64% και 67% αντίστοιχα, το 2008 κατρακύλησαν στο ισχνό 48% και 46% αντίστοιχα, διευρύνοντας έτσι την απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και μη συντελώντας στη μείωση των ανισοτήτων εντός της ελληνικής οικονομίας.

Πίνακας 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ε.Ε.-28 για το 2016

Κράτος-μέλος	ΑΕΠ (εκατομ. ευρώ)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (€)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ βάσει αγοραστικής δύναμης (€)	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (% του μέσου όρου της Ε.Ε.-28)
Ε.Ε.-28	14.907.852	29.200	29.200	100
Λουξεμβούργο	53.005	90.700	75.100	257
Ιρλανδία	275.567	58.800	53.300	183
Ολλανδία	702.641	41.300	37.200	127
Αυστρία	353.297	40.400	37.200	127
Δανία	277.489	48.400	36.100	124
Σουηδία	465.186	46.900	36.000	123
Γερμανία	3.144.050	38.200	36.000	123
Βέλγιο	423.048	37.500	34.300	117
Φινλανδία	215.615	39.200	31.900	109
Ηνωμένο Βασίλειο	2.395.801	36.500	31.400	108
Γαλλία	2.228.857	33.300	30.400	104
Ιταλία	1.680.523	27.700	28.200	97
Μάλτα	9.927	22.700	27.900	96
Ισπανία	1.118.522	24.100	26.700	91
Τσεχία	176.564	16.700	25.600	88
Κύπρος	18.123	21.300	24.100	83
Σλοβενία	40.418	19.600	24.100	83
Πορτογαλία	185.179	17.900	22.500	77
Σλοβακία	81.154	14.900	22.400	77
Λιθουανία	38.668	13.500	22.000	75
Εσθονία	21.098	16.000	21.900	75
Πολωνία	425.980	11.100	19.900	68
Ελλάς	174.199	16.200	19.700	67
Ουγγαρία	113.731	11.600	19.700	67
Λετονία	24.927	12.700	18.800	64
Κροατία	46.382	11.100	17.500	60
Ρουμανία	169.771	8.600	17.000	58
Βουλγαρία	48.129	6.800	14.200	49

Πηγή: Eurostat, 2018.

Όσον αφορά στην Ισπανία η οποία επίσης πέρασε οικονομική κρίση και διεθνή εποπτεία και δανεισμό, η πλουσιότερη περιφέρειά της (η περιοχή της πρωτεύουσας Μαδρίτη) έπεσε από το 134% το 2008, μόλις στο 125% το 2016, ανοίγοντας σημαντικά την ψαλίδα σε σχέση με την Αττική. Η φτωχότερη περιφέρεια της Ισπανίας, η οποία το 2008 ήταν στο ίδιο επίπεδο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ (67%) με τις αντίστοιχες φτωχότερες Ελληνικές περιφέρειες, το 2016 έχει πέσει μόλις στο 63% αφήνοντας αρκετά πίσω τις αντίστοιχα φτωχές Ελληνικές περιφέρειες. Παρομοίως με την Κύπρο, η σύγκριση όσον αφορά την εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι δυσμενής για την Ελλάδα.

Τα στοιχεία για τα υπόλοιπα 12 κράτη-μέλη (πλην Κύπρου που εξετάζεται με την ομάδα των τεσσάρων κρατών που πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση με την Ελλάδα) που εισήλθαν στην Ε.Ε. στις τελευταίες 3 διευρύνσεις (2004, 2007 και 2013)¹ καθιστούν τη σύγκριση με την Ελλάδα ακόμα περισσότερο απογοητευτική. Με εξαίρεση τη Σλοβενία, τα υπόλοιπα 11 κράτη, όπως φαίνεται στον Πίνακα 2, την περίοδο 2005-2016 αύξησαν το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ως ποσοστό επί του μέσου ευρωπαϊκού, τουλάχιστον στις παρουσιαζόμενες περιφέρειες. Αρκετά από αυτά τα κράτη έχουν πλέον ξεπεράσει την Ελλάδα η οποία διολισθαίνει στις τελευταίες θέσεις όσον αφορά την οικονομική ευμάρεια (βλ. και Πίνακα 3).

Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στα 28 κράτη μέλη της Ε.Ε. για το έτος 2016 (πλέον πρόσφατα στοιχεία) καθώς επίσης και το διορθωμένο κατά κεφαλήν ΑΕΠ βάσει της αγοραστικής δύναμης σε κάθε κράτος. Η διορθωση αυτή είναι αναγκαία λόγω των σημαντικών διαφορών στο κόστος διαβίωσης μεταξύ των κρατών-μελών. Παρατηρείται ότι κράτη όπως η Μάλτα, η Σλοβενία, η Τσεχία και η Πορτογαλία ξεπέρασαν τη χώρα μας σε απόλυτα ποσά κατά κεφαλήν ΑΕΠ αλλά και αρκετά άλλα κράτη έχουν ξεπεράσει την Ελλάδα σε διορθωμένα, βάσει της αγοραστικής δύναμης, κατά κεφαλήν ΑΕΠ, όπως η Πολωνία, η Εσθονία, η Λιθουανία, η Σλοβακία, ενώ η Ουγγαρία έχει φθάσει στο ίδιο επίπεδο με την Ελλάδα.

3. Σχέση μεταξύ Ανταγωνιστικότητας και ΑΕΠ

Η βιβλιογραφία της οικονομικής μεγέθυνσης που ασχολείται με τους παράγοντες που επιδρούν στην αύξηση του ΑΕΠ, της παραγωγής δηλαδή μιας οικονομίας και, συγκεκριμένα, με την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας είναι πολύ εκτεταμένη (Barro, 1991, 1996a· Bassanini & Scarpetta, 2002· Sala-i-Martin et al., 2004). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζοντας την σημαντικότητα μετρήσεως της ανταγωνιστικότητας σε επίπεδο περιφέρειας ξεκίνησε το 2010 να εκδίδει ανά τριετία τον Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας -*The EU Regional Competitiveness Index* (RCI). Σκοπός του Δείκτη, όπως αναφέρεται στην σχετική έκθεση, είναι να βοηθήσει τις περιφέρειες των κρατών-μελών να μετρήσουν την ανταγωνιστικότητά τους και να τη συγκρίνουν με αυτή των υπολοίπων

περιφερειών της Ένωσης, με στόχο την αναγνώριση των όποιων αδυναμιών τους καθώς και τον προγραμματισμό των μακροπρόθεσμων στρατηγικών ανάπτυξης. Οι στρατηγικές αυτές σκοπό έχουν στη λήψη δράσεων για τον περιορισμό των αδυναμιών αλλά και για την ταχύτερη διαδικασία κάλυψης της διαφοράς από τις πλέον ανταγωνιστικές και ευημερούσες περιφέρειες (Annoni & Kozovska, 2010· Annoni & Dijkstra, 2013· Annoni et al., 2017).

Η βιβλιογραφία έχει αναγνωρίσει την σύνδεση μεταξύ ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας (Krugman, 1996· Porter & Ketels, 2003· Annoni et al. 2017). Μάλιστα η σύνδεση είναι τόσο ισχυρή που πολλοί ορίζουν την ανταγωνιστικότητα σε όρους παραγωγικότητας, δηλαδή την αξία των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από μία οικονομία ανά μονάδα ανθρώπινων, κεφαλαιουχικών και φυσικών πόρων (Porter & Ketels, 2003· Annoni et al. 2017). Η παραγωγικότητα αυτή θα οδηγήσει σε υψηλά επίπεδα ευημερίας (Annoni & Kozovska, 2010· Annoni et al. 2017). Στον Πίνακα 4 παρουσιάζεται η εξέλιξη της κατάταξης των ελληνικών περιφερειών σύμφωνα με τον Δείκτη Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας (RCI) που καταρτίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανά τριετία.

Πίνακας 4: Κατάταξη των Ελληνικών περιφερειών βάσει του δείκτη περιφερειακής ανταγωνιστικότητας

	2010*	2013	2016
Αττική	154	174	193
Κεντρική Μακεδονία	224	238	242
Νότιο Αιγαίο	260	257	244
Θεσσαλία	238	245	247
Ήπειρος	258	244	248
Βόρειο Αιγαίο	266	243	249
Κρήτη	242	240	250
Δυτική Μακεδονία	252	258	252
Ιόνια Νησιά	263	249	256
Δυτική Ελλάδα	240	250	257
Πελοπόννησος	245	253	258
Στερεά Ελλάδα	241	260	260
Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	247	256	261

Πηγή: The EU Regional Competitiveness Index 2010, 2013, 2016.

* Επί συνόλου περιφερειών 268 το 2010 και 262 το 2013 και 2016.

Σημειώνεται ότι ο αριθμός των περιφερειών σύμφωνα με τη NUTS-2, όπως ανεφέρθη και στην αρχή, είναι 273. Όμως για λόγους στατιστικής ορισμένες

περιφέρειες έχουν συγχωνευθεί με αποτέλεσμα ο Δείκτης για το 2010 περιλαμβάνει 268 περιφέρειες, ενώ για τα έτη 2013 και 2016 περιλαμβάνει 262 περιφέρειες (Annoni & Dijikstra, 2013).

Πλην της περιφέρειας Αττικής οι υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες βρίσκονται, το 2016, στις τελευταίες 20 θέσεις σε σύνολο 262 περιφερειών. Παρά το γεγονός ότι υπήρξε μια σχετική χειροτέρευση για τις περισσότερες περιφέρειες μεταξύ των ετών 2010-2016, ακόμα και το 2010, αν εξαιρέσουμε την Αττική και την Κ. Μακεδονία, όλες οι υπόλοιπες ελληνικές περιφέρειες κατελάμβαναν τις τελευταίες 30 θέσεις σε σύνολο 268 περιφερειών. Εντυπωσιακή είναι η επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της περιφέρειας Αττικής η οποία σε 6 χρόνια υποχώρησε κατά 40 θέσεις. Ορισμένες περιφέρειες σημείωσαν βελτίωση (π.χ. Νότιο Αιγαίο, Βόρειο Αιγαίο, Ήπειρος) η οποία όμως δεν είναι αρκετή για να ενισχύσει σημαντικά την κατάταξη των περιφερειών αυτών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα στοιχεία που χρησιμοποιεί η συντακτική ομάδα που καταρτίζει τον Δείκτη προέρχονται από προηγούμενα χρόνια και έτσι ουσιαστικά αντανakλούν την ανταγωνιστικότητα δύο με τρία χρόνια πριν. Έτσι, ο υπολογισμός του δείκτη για το 2010 έγινε με βάση στοιχεία της περιόδου 2007-2009, του δείκτη για το 2013 έγινε με βάση στοιχεία της περιόδου 2009-2011, ενώ ο πλέον πρόσφατος δείκτης (2016) υπολογίστηκε με στοιχεία της περιόδου 2012-2014. Από τον Πίνακα 4 φαίνεται ότι επί σειράν ετών τα επίπεδα ανταγωνιστικότητας των ελληνικών περιφερειών δεν είναι υψηλά. Η βιβλιογραφία της οικονομικής μεγέθυνσης επισημαίνει ότι αλλαγή στα επίπεδα ανταγωνιστικότητας χρειάζεται χρόνο για να μεταφραστεί σε αλλαγή στα επίπεδα ευημερίας (WEF, 2017). Με άλλα λόγια, υψηλή (ή χαμηλή) κατάταξη ως προς την ανταγωνιστικότητα σήμερα και για σειρά ετών, θα οδηγήσει σε μερικά χρόνια σε υψηλότερη (ή χαμηλότερη αντίστοιχα) κατάταξη ως προς τα επίπεδα ευημερίας.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ανταγωνιστικότητα ουσιαστικά αντικατοπτρίζει την παραγωγικότητα, την ικανότητα δηλαδή μιας οικονομίας να παράγει προϊόν όσο το δυνατόν υψηλότερης αξίας με όσο το δυνατόν χαμηλότερο κόστος σε σχέση πάντα με τις άλλες οικονομίες. Γι αυτό και οι έννοιες παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα αποκτούν πολύ περισσότερο νόημα όταν γίνεται σύγκριση μεταξύ οικονομιών. Η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ) σε έκθεσή της το 2010 επισήμανε ότι η ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής οικονομίας ήταν σε συνεχή πτώση για περισσότερο από μία εικοσαετία (δηλαδή, τουλάχιστον, από το 1990). Αυτό σημαίνει ότι η Ελληνική οικονομία παρήγαγε προϊόν με συνεχώς δυσμενέστερους όρους, δηλαδή με όλο και αυξανόμενο κόστος σε σχέση με τις υπόλοιπες οικονομίες της Ε.Ε. και του ΟΟΣΑ.

Η πτώση της παραγωγικότητας (και άρα της ανταγωνιστικότητας) φαίνεται άμεσα στην διολίσθηση/υποτίμηση του νομίσματος μιας οικονομίας (ΤτΕ, 2010).

Όσο υπήρχε η δραχμή, αυτό φαινόταν άμεσα στην συνεχή διολίσθησή της. Από τη στιγμή της μετάβασης στο ευρώ η συνέχιση της πτώσης της παραγωγικότητας φαινόταν στον δείκτη Πραγματικής Σταθμισμένης Συναλλαγματικής Ισοτιμίας (Real Effective Exchange Rate - REER) ο οποίος και αντικατοπτρίζει, εν μέρει, τις διαφορές στην παραγωγικότητα των οικονομιών σε παγκόσμιο επίπεδο (ΤτΕ, 2010). Είναι χαρακτηριστικό ότι την περίοδο 2001-2009, με βάση τον δείκτη REER της ΤτΕ η απώλεια ανταγωνιστικότητας της Ελληνικής οικονομίας έφθασε το 27,7% σε όρους κόστους εργασίας (ΤτΕ, 2010). Η περίοδος 2001-2009 ήταν περίοδος ευμάρειας αλλά, όπως αποδεικνύεται από τα στοιχεία της ΤτΕ, όχι βιώσιμης ευμάρειας, όπως γρήγορα απέδειξε η επερχόμενη οικονομική κρίση. Δεν είναι τυχαίο ότι η πτώση του ΑΕΠ την περίοδο της κρίσης έφθασε αθροιστικά στο, περίπου, 28%, σχεδόν όσο ήταν η απώλεια σε όρους παραγωγικότητας την προ κρίσεως περίοδο. Διαπιστώνεται δηλαδή ότι δεν ήταν η οικονομική κρίση η πρωταρχική αιτία για την πτώση του βιοτικού επιπέδου στην Ελλάδα, αλλά ότι η οικονομική κρίση ήταν το αποτέλεσμα της συνεχούς απώλειας παραγωγικότητας και, άρα, ανταγωνιστικότητας, οι οποίες οδήγησαν και στην μετέπειτα σημαντική πτώση του βιοτικού επιπέδου.

4. Παράγοντες που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα

4.1 Γενικά

Σημαντικό μέρος της οικονομικής βιβλιογραφίας ασχολείται διαχρονικά και συστηματικά με τον εντοπισμό των παραγόντων που επιδρούν στην πολυπόθητη ανταγωνιστικότητα η οποία, όπως φάνηκε ανωτέρω, σημαίνει υψηλή παραγωγικότητα και οδηγεί στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου που είναι και το ζητούμενο για κάθε οικονομία, κράτος, περιφέρεια, κοινότητα, οικογένεια. Εμπειριστατωμένες μελέτες όπου ο αναγνώστης μπορεί να βρει συγκεντρωμένους τους περισσότερους παράγοντες που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα είναι οι ετήσιες εκθέσεις διεθνών οργανισμών, όπως το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum - WEF), ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (OECD), η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank - WB), κλπ. Ο πλέον αναγνωρισμένος διεθνής δείκτης είναι ο Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας (Global Competitiveness Index -GCI) που καταρτίζει το WEF. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο RCI, ο δείκτης περιφερειακής ανταγωνιστικότητας που καταρτίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανά τριετία, έχει υιοθετήσει 11 από τους 12 πυλώνες που περιέχει ο GCI και ουσιαστικά στηρίζεται σε αυτόν.

Οι 12 πυλώνες (βασικές κατηγορίες παραγόντων που επιδρούν στην ανταγωνιστικότητα) που χρησιμοποιεί το WEF και λαμβάνει υπ' όψιν του ο GCI είναι οι εξής: Θεσοί, Υποδομές, Μακροοικονομικό περιβάλλον, Υγεία και βασική

εκπαίδευση, Ανώτερη εκπαίδευση και επιμόρφωση, Αποτελεσματικότητα αγοράς αγαθών, Αποτελεσματικότητα αγοράς εργασίας, Ανάπτυξη χρηματοπιστωτικής αγοράς, Τεχνολογική ετοιμότητα, Μέγεθος αγοράς, Επιχειρηματική εξειδίκευση και Καινοτομία. Οι πυλώνες αυτοί αποτελούνται από σειρά υποδεικτών των οποίων το σύνολο φθάνει τους 114 (WEF, 2017). Λόγω της ευρείας αποδοχής του GCI και επειδή σε αυτόν στηρίζεται ο RCI, στη συνέχεια χρησιμοποιείται ο GCI, ο οποίος εκδίδεται κάθε χρόνο προκειμένου να διαπιστωθεί ο ρόλος της ανταγωνιστικότητας και των παραγόντων που επηρεάζουν αυτήν στα επίπεδα παραγωγικότητας και ευμάρειας σε βάθος χρόνου.

4.2 Ο ρόλος των θεσμών

Παρά το γεγονός ότι οι διεθνείς οργανισμοί χρησιμοποιούν πληθώρα παραγόντων-μεταβλητών προκειμένου να καταρτίσουν τον γενικό δείκτη ανταγωνιστικότητας, η βιβλιογραφία δίνει σχετικά μεγαλύτερο βάρος στον πυλώνα Θεσμοί (Barro, 1996b). Σύμφωνα με τον βραβευμένο με Νόμπελ οικονομολόγο Douglass North ένας γενικός και περιεκτικός ορισμός της έννοιας θεσμοί (institutions)² είναι ο εξής: θεσμοί είναι το νομικό πλαίσιο που διέπει την ανθρώπινη δραστηριότητα καθώς και όλοι οι άγραφοι νόμοι, ήθη, έθιμα, πιστεύω, ιδεολογίες που επιδρούν στην ανθρώπινη συμπεριφορά και διαμορφώνουν τα κίνητρά της (North, 1991).

Ήδη, εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει γίνει αντιληπτό, σε αντίθεση ίσως με παλαιότερες πεποιθήσεις, ότι η ευμάρεια ενός λαού, ενός έθνους, ενός κράτους δεν εξαρτάται τόσο από τον φυσικό πλούτο ή ακόμα και τη γεωγραφική-γεωπολιτική θέση της χώρας, όσο από το θεσμικό πλαίσιο το οποίο διέπει την κοινωνικοοικονομική του δομή (Acemoglu & Robinson, 2012· Olson, 1982· Rodrik et al., 2004). Ο κλάδος των Οικονομικών επιστημών που ονομάζεται Νέα Οικονομική των Θεσμών (New Institutional Economics) με πρωτεργάτες τους Ronald Coase³, Douglass North και Oliver Williamson, βοήθησε στο να αλλάξει το μέχρι πρόσφατα διαδεδομένο στερεότυπο ότι οι χώρες που δεν έχουν την τύχη να έχουν πλούσιο υπέδαφος, γόνιμο έδαφος ή/και γεωγραφική θέση υψηλής γεωπολιτικής αξίας είναι καταδικασμένες να μην φθάσουν πάνω από ένα ορισμένο σημείο ευημερίας North, 1990, 2005· Williamson, 1985, 2000).

Οι θεσμοί και η ποιότητά τους εξηγούν σε μεγάλο βαθμό γιατί οικονομίες με σημαντικό φυσικό πλούτο (π.χ. Ρωσία, κράτη Αφρικής και Λατινικής Αμερικής), και σημαντική γεωπολιτική θέση (π.χ. Ελλάδα) υστερούν σε επίπεδα ευημερίας σε σχέση με οικονομίες που δεν έχουν σημαντική γεωπολιτική θέση (π.χ. Ισλανδία, Νέα Ζηλανδία, Σκανδιναβικές χώρες) ούτε σημαντικό φυσικό πλούτο (π.χ. Ελβετία, Ισραήλ, Φινλανδία, Σουηδία, κλπ). Γενικά έχει παρατηρηθεί ότι οικονομίες που έχουν ένα αυστηρό και ταυτόχρονα ευέλικτο θεσμικό πλαίσιο που προστατεύει επαρκώς τα δικαιώματα ιδιοκτησίας (υλικής και πνευματικής), που δίνει κίνητρα σε φυσικά και νομικά πρόσωπα να καινοτομήσουν, να επενδύσουν

σε ένα περιβάλλον διαφάνειας, σταθερότητας και όσο το δυνατόν μικρότερης αβεβαιότητας, περιορισμένης γραφειοκρατίας και αποτελεσματικής απονομής δικαιοσύνης είναι αυτές που έχουν υψηλό βιοτικό επίπεδο (Acemoglu et al., 2002· Acemoglu & Robinson, 2012· De Soto, 2000· Easterly & Levine, 1997· North, 1990, 2005· Olson, 1982· Rodrik et al., 2002· Sala-i-Martin & Subramanian, 2003· Williamson, 1985).

Η σημαντικότητα των θεσμών και του θεσμικού πλαισίου φαίνεται και από τον ορισμό που δίνει στον όρο ανταγωνιστικότητα το WEF: «το σύνολο των θεσμών, πολιτικών και παραγόντων που καθορίζουν το επίπεδο παραγωγικότητας σε μία χώρα» (WEF, 2013, σελ. 4). Σύμφωνα με τον ανωτέρω ορισμό, οι θεσμοί είναι από τους βασικότερους πυλώνες της ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας. Όπως τονίζει και η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τον RCI, τα φυσικά πρόσωπα, οι επιχειρήσεις και οι κυβερνήσεις αλληλεπιδρούν εντός ενός περιβάλλοντος το οποίο έχει δημιουργηθεί από ένα θεσμικό πλαίσιο. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο περιλαμβάνει και περιγράφεται από το νομικό πλαίσιο, τα επίπεδα γραφειοκρατίας, το ρυθμιστικό πλαίσιο, τα επίπεδα διαφθοράς, την εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης και την ανεξαρτησία της από το πολιτικό σύστημα, τη διαφάνεια, κλπ. (Annoni et al., 2017· WEF, 2017).

Στον Πίνακα 5 παρουσιάζεται η εξέλιξη στην βαθμολογία ως προς τον πυλώνα Θεσμοί των πέντε κρατών που πέρασαν από οικονομική κρίση (συμπεριλαμβανομένης και της χώρας μας), καθώς και των 12 κρατών που εισήλθαν στην Ε.Ε. με τις τρεις τελευταίες διευρύνσεις, δηλαδή πολύ αργότερα από την Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι μέσα στα χρόνια ο πυλώνας Θεσμοί έχει εμπλουτισθεί με υποδείκτες όπως προστασία πνευματικών δικαιωμάτων, παράτυπες πληρωμές και δωροδοκίες, αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος να επιλύει διαφορές, διαφάνεια στη λήψη πολιτικών αποφάσεων, κ.ά. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το 2006 ο GCI περιλάμβανε 10 υποδείκτες για την κατάρτιση του πυλώνα Θεσμοί, ενώ το 2017, 21⁴. Τα έτη στον πίνακα αφορούν το χρόνο στον οποίον αντιστοιχούν τα δεδομένα και όχι τον χρόνο δημοσίευσης της έκθεσης που γίνεται ένα χρόνο αργότερα.

Από τον πίνακα καθίσταται σαφές ότι, αφενός, το θεσμικό πλαίσιο των χωρών που πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση με την Ελληνική βαθμολογείται σταθερά καλύτερο από το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο της χώρας μας πράγμα που εξηγεί, εν μέρει, το γεγονός ότι εξήλθαν της οικονομικής κρίσεως γρηγορότερα και με μικρότερες συνέπειες από την Ελλάδα (Χύμης, 2018) και, αφετέρου, χώρες που εισήλθαν αργότερα από την Ελλάδα στην Ε.Ε. εκμεταλλεύονται το γεγονός της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή οικογένεια για να βελτιώσουν το θεσμικό τους πλαίσιο και να το εναρμονίσουν σχετικά γρηγορότερα από ότι η χώρα μας με τα πρότυπα των ανεπτυγμένων Ευρωπαϊκών κρατών.

Πίνακας 5: Κατάταξη επιλεγμένων κρατών της Ε.Ε.-28 ως προς τον πυλώνα Θεσμοί του Παγκοσμίου Δείκτη Ανταγωνιστικότητας 2005-2016

	2005	2008	2010	2012	2014	2016
Σύνολο χωρών	125	133	142	148	140	137
Ελλάς	41	70	96	103	81	87
Ισπανία	39	49	49	58	65	54
Ιρλανδία	17	19	23	16	12	19
Κύπρος	35	22	36	42	43	51
Πορτογαλία	28	44	51	46	39	43
Εσθονία	30	31	29	27	25	24
Λετονία	50	65	66	57	48	82
Λιθουανία	59	59	62	61	53	53
Μάλτα	31	33	38	37	35	38
Ουγγαρία	46	76	73	84	97	101
Πολωνία	73	66	52	62	58	72
Σλοβακία	53	78	101	119	104	93
Σλοβενία	43	46	55	68	67	56
Τσεχία	60	62	84	86	57	52
Βουλγαρία	109	116	110	107	107	98
Ρουμανία	87	84	99	114	86	86
Κροατία	66	85	90	93	89	102

Πηγή: Ετήσιες εκθέσεις Global Competitiveness Report (2006-2017). Τα στοιχεία σε κάθε έκθεση αφορούν το προηγούμενο της δημοσίευσης έτος. Με σκίαση είναι βαθμολογίες χειρότερες της Ελλάδος.

4.3 Η επίδραση στις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ)

Ένας σημαντικός παράγοντας που επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη και ευημερία είναι η τεχνολογία, η οποία παίζει πολύ μεγάλο ρόλο και βοηθά να αυξηθούν την παραγωγικότητα τους οικονομίες χωρίς ιδιαίτερο φυσικό πλούτο (Nelson & Phelps, 1966). Αλλά για να μπορέσει η τεχνολογία να διεισδύσει και να βοηθήσει την οικονομία πάλι οι θεσμοί παίζουν ρόλο κλειδί (Annoni et al., 2017). Εάν η οικονομία δεν είναι φιλική προς επενδύσεις οι οποίες είναι φορέας νέων τεχνολογιών στη χώρα τότε η οικονομία δεν πρόκειται να επωφεληθεί όσο θα μπορούσε (WEF, 2014). Εάν τα πνευματικά δικαιώματα δεν προστατεύονται επαρκώς από το θεσμικό πλαίσιο η καινοτομία, η έρευνα και η τεχνολογία δεν θα ανθίσουν στο βαθμό που θα μπορούσαν (WEF, 2015).

Το υγιές και σταθερό θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί μια οικονομία έχει αναγνωρισθεί από την βιβλιογραφία ότι σχετίζεται σημαντικά με την προσέλκυση επενδύσεων (εγχωρίων ή ξένων) και, συγκεκριμένα, ότι συνεισφέρει στην προσέλκυση των τόσο αναγκαίων για την ανάπτυξη ΑΞΕ (Anastassopoulos, 2007· Caves, 1974· Jayasuriya, 2011· Milner & Pentecost, 1996· Krifa-Shneider & Matei, 2010· Walsh & Yu, 2010). Πράγματι, όταν ένα κράτος προσφέρει ένα σταθερό θεσμικό περιβάλλον, όπου η δικαιοσύνη λειτουργεί γρήγορα και αποτελεσματικά, τα πνευματικά δικαιώματα και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας προστατεύονται επαρκώς, η γραφειοκρατία και το αναγκαίο ρυθμιστικό πλαίσιο δεν απωθεί αλλά βοηθά τον επιχειρηματία-επενδυτή, τότε η οικονομία αυτή θεωρείται ανταγωνιστική και ικανή να προσελκύσει ξένες επενδύσεις οι οποίες θα προσφέρουν νέα τεχνολογία, γνώση, καινοτομία, θέσεις εργασίας και παραγωγή στην οικονομία (WB, 2017· WEF, 2017).

Ο Πίνακας 6 παρουσιάζει συγκριτικά την εξέλιξη των αποθεμάτων εισροών ΑΞΕ την περίοδο 2005-2017 για κάποιες από τις χώρες που εξετάζει η παρούσα εργασία για τις οποίες υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία από τον ΟΟΣΑ. Παρατηρούμε ότι η χώρα μας έχει κατ' εξακολούθηση τα χαμηλότερα αποθέματα εισροών ΑΞΕ που σημαίνει ότι κάθε χρόνο οι εισροές ΑΞΕ είναι πολύ περιορισμένες. Χαρακτηριστική περίπτωση που αξίζει να σχολιασθεί είναι αυτή της Ιρλανδίας. Η Ιρλανδία κατέστη από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 ένας πόλος προσέλκυσης επενδύσεων (OECD, 2014). Η δραματική αύξηση των εισερχομένων επενδύσεων είναι, εν πολλοίς, υπεύθυνη για την θεαματική αύξηση του ΑΕΠ της ιρλανδικής οικονομίας η οποία όχι μόνο έκλεισε την ψαλίδα σε σχέση με το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ε.Ε., αλλά εισήλθε στη χωρία των πλουσιότερων κρατών-μελών της Ε.Ε.. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat για το 2016, το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ιρλανδίας είναι το δεύτερο υψηλότερο στην Ε.Ε. μετά το Λουξεμβούργο, κράτος με επίσης υψηλές εισροές ΑΞΕ (Eurostat, 2018· OECD, 2018).

Πίνακας 6: Εξέλιξη αποθεμάτων εισροών ΑΞΕ την περίοδο 2005-2017 (% του ΑΕΠ)

	2005	2008	2010	2012	2014	2015	2016	2017
ΟΟΣΑ	23,5	23,1	29,2	30,6	33,6	35,8	37,6	40,7
Ε.Ε.	29,8	32,8	40,2	44,1	42,2	48,0	48,4	52,0
Ελλάς	11,8	10,8	11,7	10,1	10,4	13,8	14,7	-
Ιρλανδία	135,4	110,5	113,9	169,9	161,2	305,6	276,5	270,3
Ισπανία	40,6	43,4	42,1	44,5	42,8	43,1	42,0	45,5
Πορτογαλία	26,3	27,5	35,6	44,9	44,9	52,5	51,2	59,9
Εσθονία	79,9	63,9	79,7	82,2	79,7	83,6	83,0	89,3

Λετονία	29,0	31,8	46,0	48,1	48,1	54,7	51,4	57,0
Ουγγαρία	54,1	55,7	69,4	81,3	71,1	69,0	64,0	67,1
Πολωνία	28,2	27,8	39,1	39,8	38,9	38,5	39,3	45,2
Σλοβακία	58,4	60,2	56,2	59,0	49,3	52,6	48,7	-
Σλοβενία	19,4	21,5	22,2	26,3	24,8	29,4	30,5	32,9
Τσεχία	44,5	48,0	61,9	65,8	58,5	62,4	62,4	71,9

Πηγή: OECD 2013, 2018.

Σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της WB, Doing Business (Επιχειρείν), η οποία μετρά τον δείκτη ευκολίας του επιχειρείν, ένας από τους βασικούς παράγοντες για την δημιουργία θετικού επενδυτικού κλίματος είναι η ομαλή, εύρυθμη και αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης και του όλου συστήματος που εφαρμόζει τα συμβόλαια και επιλύει τις διαφορές μεταξύ εμπορικών εταίρων (WB, 2017). Ο δείκτης ευκολίας του επιχειρείν χρησιμοποιεί, όπως και ο δείκτης παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας, πληθώρα παραγόντων και μεταβλητών. Ένας βασικός παράγοντας του επιχειρείν, μεταξύ άλλων, θεωρείται το κόστος της εφαρμογής συμβολαίων (enforcing contracts). Μια χαρακτηριστική και ενδεικτική μεταβλητή του κόστους αυτού είναι ο αριθμός ημερών για τη διεκπεραίωση μιας τυπικής εμπορικής δικαστικής υποθέσεως.

Στον Πίνακα 7 παρουσιάζεται η εξέλιξη του χρόνου σε ημέρες για την επίλυση μιας τέτοιας υποθέσεως για τις χώρες που μας ενδιαφέρουν. Η χώρα μας, ενώ το 2004 φαίνεται να έχει τη δεύτερη λιγότερο χρονοβόρα διαδικασία για την επίλυση εμπορικών διαφορών (μόλις 151 ημέρες), το 2008 το κόστος αυτό έχει παραπάνω από εξαπλασιαστεί (819 ημέρες) και έχει ήδη καταστεί η τρίτη χειρότερη επίδοση μεταξύ των 13 κρατών. Το 2012 έχει την πρώτη χειρότερη επίδοση με 1.300 ημέρες και το 2016 έχει φθάσει το αποθαρρυντικό για οποιονδήποτε επενδυτή κόστος των 1.580 ημερών το οποίο αντιστοιχεί σε 4 χρόνια και 4 μήνες. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο μέσος όρος των κρατών-μελών του ΟΟΣΑ είναι περίπου 600 μέρες (1 χρόνο και 8 μήνες) ενώ για τις πλέον ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε. δεν ξεπερνά τις 400 ημέρες (1 χρόνο και 1 μήνα) (WB 2017).

Πίνακας 7: Αριθμός ημερών για την διεκπεραίωση εμπορικής δικαστικής υποθέσεως

	2004	2008	2012	2016
Ελλάς	151	819	1300	1580
Ιρλανδία	217	515	650	650
Ισπανία	169	515	510	510
Κύπρος	-	735	735	1100

Πορτογαλία	320	547	547	547
Εσθονία	150	425	425	455
Λετονία	186	309	469	469
Λιθουανία	154	275	300	370
Μάλτα	-	-	505	505
Ουγγαρία	365	395	395	605
Πολωνία	980	830	685	685
Τσεχία	290	611	611	611
Σλοβακία	565	565	545	775
Σλοβενία	913	1290	1270	1160
Βουλγαρία	440	564	564	564
Ρουμανία	335	512	512	512
Κροατία	415	561	572	650

Πηγή: WB, 2005, 2009, 2013, 2017.

Είναι προφανές ότι και άλλοι σημαντικοί παράγοντες παίζουν ρόλο στην προσέλκυση επενδύσεων (είτε εγχωρίων είτε ξένων κεφαλαίων), όπως, η πολιτική σταθερότητα και η έλλειψη κλίματος αβεβαιότητας, οι φορολογικοί συντελεστές και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος, η προστασία των επενδυτών κ.λπ. (WB, 2017). Η ανωτέρω μεταβλητή ενσωματώνει και αντικατοπτρίζει ένα μέρος της πολυπλοκότητας του Ελληνικού συστήματος δικαιοσύνης το οποίο χρειάζεται άμεση μεταρρύθμιση διότι συμβάλλει τα μέγιστα στην, κατά γενική ομολογία, αναποτελεσματική δημόσια γραφειοκρατία (Σωτηρόπουλος & Χριστόπουλος, 2017). Όπως επιβεβαιώνουν οι έρευνες πεδίου που κάθε χρόνο διεξάγει το WEF προκειμένου να καταρτίσει τον δείκτη ανταγωνιστικότητας κάθε οικονομίας, η αναποτελεσματική δημόσια γραφειοκρατία (inefficient government bureaucracy) αποτελεί από τα βασικά εμπόδια –μαζί με τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές, την πολυπλοκότητα του φορολογικού νόμου και την αστάθεια στην πολιτική– για τους έλληνες και ξένους επενδυτές (WEF, 2006, 2008, 2010, 2014).

5. Επίλογος

Τελειώνοντας την σύντομη αυτή ανάλυση της επίδρασης της ανταγωνιστικότητας στην ευημερία και του σημαντικού ρόλου των θεσμών στην ανταγωνιστικότητα και, κατ' επέκταση, στην ευημερία, ίσως αξίζει να παρουσιασθεί σε έναν τελευταίο Πίνακα (8) η εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ διορθωμένο στη βάση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης.

Πίνακας 8: Κατά κεφαλήν εισόδημα, διορθωμένο ως προς την αγοραστική δύναμη, το 2005 και 2016

Θέση	Κράτος	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ(\$ 2005 (PPP)*	Κράτος	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (€) 2016 (PPP)*
1	Ιρλανδία	40.610	Ιρλανδία	53.300
2	Ισπανία	26.320	Μάλτα	27.900
3	Ελλάς	22.392	Ισπανία	26.700
4	Σλοβενία	21.911	Τσεχία	25.600
5	Κύπρος	21.232	Κύπρος	24.100
6	Μάλτα	19.739	Σλοβενία	24.100
7	Πορτογαλία	19.335	Πορτογαλία	22.500
8	Τσεχία	18.375	Σλοβακία	22.400
9	Ουγγαρία	17.405	Λιθουανία	22.000
10	Εσθονία	16.414	Εσθονία	21.900
11	Σλοβακία	16.041	Πολωνία	19.900
12	Λιθουανία	14.158	Ελλάς	19.700
13	Πολωνία	12.994	Ουγγαρία	19.700
14	Λετονία	12.622	Λετονία	18.800
15	Κροατία	12.158	Κροατία	17.500
16	Βουλγαρία	9.223	Ρουμανία	17.000
17	Ρουμανία	8.785	Βουλγαρία	14.200

Πηγή WEF, 2006 · Eurostat, 2018

* PPP: Purchasing power parity. Οι δύο στήλες για το 2005 και 2016 δεν είναι άμεσα συγκρίσιμες λόγω του ότι τα ποσά για το 2005 είναι εκφρασμένα σε δολάρια, ενώ τα αντίστοιχα για το 2016 είναι σε ευρώ, όμως η κατάταξη δεν επηρεάζεται.

Η παράθεση συγκριτικών στοιχείων για την Ελλάδα σε σχέση με κράτη-μέλη της Ε.Ε. που είτε πέρασαν παρόμοια οικονομική κρίση, είτε εισήλθαν στην Ε.Ε. πολύ αργότερα από την Ελλάδα και με δεδομένο ότι ξεκίνησαν από –λίγο έως πολύ– χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο από την Ελλάδα, μάς δείχνει ότι η οικονομική κρίση ήταν αποτέλεσμα χρόνιων στρεβλώσεων της Ελληνικής οικονομίας, όπως αυτές αποτυπώνονται στους χρονίως χαμηλούς δείκτες ανταγωνιστικότητας. Επιπλέον οι στρεβλώσεις φωτίζονται περισσότερο όταν μελετηθούν οι δείκτες ποικίλων θεσμών της ελληνικής οικονομίας. Η γραφειοκρατία, η διαφθορά, η έλλειψη επαρκούς προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων και δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, το περίπλοκο

φορολογικό σύστημα, η πολύπλοκη γραφειοκρατία και το υπερβολικά χρονοβόρο σύστημα απονομής δικαιουσώνης αποθαρρύνει τον οποιονδήποτε επιχειρηματία-επενδυτή, Έλληνα ή ξένο, να τοποθετήσει τα χρήματά του στη χώρα και έτσι να δημιουργήσει πλούτο, θέσεις εργασίας και διάχυση γνώσης και τεχνολογίας.

Κλείνοντας, επιστρέφουμε στο σημείο εκκίνησης αυτού του άρθρου, το επίπεδο ευημερίας των ελληνικών περιφερειών. Οι θεσμοί που συζητήθηκαν ανωτέρω, δεν αφορούν μόνο σε επίπεδο κράτους αλλά και σε επίπεδο περιφέρειας. Είναι γεγονός ότι οι περιφέρειες και η τοπική αυτοδιοίκηση γενικότερα χρειάζεται να απογαλακτιστούν από το κεντρικό κράτος (Χύμης, υπό δημοσίευση). Στην Ελλάδα υπάρχει σημαντική έλλειψη αυτοδιοικητικής κουλτούρας (Ζέρβας, 2018). Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι τα τοπικά προβλήματα τα γνωρίζουν καλύτερα και άρα είναι σε θέση να τα επιλύσουν αποτελεσματικότερα οι ίδιες οι τοπικές κοινωνίες (Ostrom, 1990). Η οικονομική αποκέντρωση και η οικονομική ανεξαρτησία της τοπικής αυτοδιοίκησης επιδρούν θετικά στην ανάπτυξη και άρα στα επίπεδα ευμάρειας (Akai & Sakata, 2002; Arıkan, 2004; Feld, 2007). Η βελτίωση του θεσμικού πλαισίου δεν είναι λοιπόν μόνο ευθύνη της κεντρικής κυβέρνησης αλλά και των περιφερειών. Δεδομένου ότι χρειάζεται χρόνος μέχρι να φανούν τα αποτελέσματα της βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου, καθίσταται σαφές ότι η χώρα μας και οι περιφέρειές της οφείλουν να δράσουν τάχιστα προς την κατεύθυνση αυτή τη μόνη ουσιαστικά κατεύθυνση που μπορεί να εγγυηθεί βιώσιμη ανάπτυξη, αύξηση της ευμάρειας και σύγκλιση με τις πλουσιότερες περιφέρειες της Ε.Ε.

Σημειώσεις

1. Υπενθυμίζεται ότι το 2004 έγιναν μέλη της Ε.Ε. τα εξής 10 κράτη: Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία και Τσεχία. Το 2007 εισήλθαν οι Βουλγαρία και Ρουμανία, ενώ η Κροατία έγινε μέλος το 2013. Αξίζει να σημειωθεί ότι από τις ανωτέρω χώρες, στη ζώνη του ευρώ εισήλθαν το 2007 η Σλοβενία, το 2008 οι Κύπρος και Μάλτα, το 2009 η Σλοβακία, το 2011 η Εσθονία, το 2014 η Λετονία και, τέλος, το 2015 η Λιθουανία.
2. Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον ανωτέρω ορισμό υπάρχει σαφής διαφορά μεταξύ θεσμού και οργανισμού (institution vs. organization). Οι θεσμοί αφορούν δομές και εργαλεία που διέπουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Αντίθετα, οι οργανισμοί είναι ομάδες ανθρώπων. Ως αποτέλεσμα, δείχνει να μην είναι ακριβής ο χαρακτηρισμός «Θεσμοί» όταν αναφερόμαστε στο γνωστό Κουαρτέτο (πρώην Τρόικα), δηλαδή, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Πρόκειται μάλλον για οργανισμούς, μιας και αποτελούνται-στελεχώνονται από ανθρώπους.

3. Ο Ronald Coase (1937) πρώτος μίλησε για τα λεγόμενα συναλλακτικά κόστη (transaction costs) που αφορούν οποιοδήποτε κόστος για την δημιουργία, συντήρηση, χρήση και αλλαγή θεσμών και οργανισμών. Συμπεριλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, κόστη διαπραγμάτευσης, απόκτησης αναγκαίας πληροφόρησης καθώς και κόστη επιβολής του νόμου. Αυτά τα κόστη είναι πολύ σημαντικά για την οικονομία και μειώνονται μόνο μέσα από ένα υψηλής ποιότητας θεσμικό πλαίσιο.
4. Για περισσότερες πληροφορίες ο αναγνώστης παραπέμπεται στις ετήσιες εκθέσεις του WEF και συγκεκριμένα σε αυτές του 2006 και του 2017, όλες διαθέσιμες στο διαδίκτυο.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσσες

- Acemoglu, D. and Robinson, J.A. (2012), *Why nations fail: the origins of power, prosperity, and poverty*. New York: Crown Publishing Group.
- Acemoglu, D., Johnson, S. and Robinson, J.A. (2002), “Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Distribution of Income”, *Quarterly Journal of Economics*, 117(4): 1231-94.
- Akai, N. and Sakata, M. (2002), “Fiscal decentralization contributes to economic growth: Evidence from state-level cross section data for the United States”, *Journal of Urban Economics*, 52: 93-108.
- Anastassopoulos, G. (2007), “Countries’ international competitiveness and FDI: An empirical analysis of selected EU member-countries and regions”, *Journal of Economics and Business*, 10(1): 35-52.
- Annoni, P., Dijkstra, L. and Gargano, N. (2017), *The EU Regional Competitiveness Index, 2016*. European Commission, wp 02/2017.
- Annoni, P. and Dijkstra, L. (2013), *EU Regional Competitiveness Index, RCI 2013*. Luxembourg: Joint Research Centre, European Commission.
- Annoni, P. and Kozovska, K. (2010), *EU Regional Competitiveness Index 2010*. Luxembourg: Joint Research Centre, European Commission.
- Arikan, G. (2004), “Fiscal decentralization: A remedy for corruption?” *International Tax and Public Finance*, 11: 175-195.
- Barro, R. J. (1996a), “Determinants of economic growth: a cross-country empirical study”, *NBER Working Paper* No. 5698.
- Barro, R. J. (1996b), “Institutions and growth, an introductory essay”, *Journal of Economic Growth*, 1(2): 145-148.

- Barro, R. J. (1991), "Economic growth in a cross section of countries", *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2): 407-443.
- Bassanini, A. and Scarpetta, S. (2002), "The driving forces of economic growth", *OECD Economic studies*, 2001(2): 9-56.
- Caves, R.E. (1974), "Causes of direct investment: foreign firms' shares in Canadian and United Kingdom manufacturing industries", *Review of Economics and Statistics*, 56(3): 272-293.
- De Soto, H. (2000), *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*. New York: Basic Books.
- Easterly, W. and Levine R. (1997), "Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions", *Quarterly Journal of Economics*, CXII: 1203-50.
- Eurostat (2018), GDP per capita in 276 EU regions. Eurostat, Newsrelease 33/2018, 28 February 2018, διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/8700651/1-28022018-BP-EN/15f5fd90-ce8b-4927-9a3b-07dc255dc42a>
- Feld, L. (2007), "Regulatory Competition and Federalism in Switzerland: Diffusion by Horizontal and Vertical Interaction", in Bernholz P. and Vaubel R. (eds.), *Political Competition and Economic Regulation*. London: Routledge: 200-240.
- Jayasuriya, D. (2011), "Improvements in the World Bank's Ease of Doing Business Rankings: Do they translate into Greater Foreign Direct Investment inflows?" *The World Bank, Policy Research Working Paper No. 5787*.
- Krifa-Schneider, H. and Matei, I. (2010), "Business climate, political risk and FDI in developing countries: Evidence from panel data", *International Journal of Economics and Finance*, 2(5): 54.
- Krugman, P. (1996), "Making sense of the competitiveness debate", *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3): 17-25.
- Milner, C. and Pentecost E. (1996), "Locational advantage and US foreign direct investment in UK manufacturing", *Applied Economics*, 28(5): 605-15.
- Nelson, R. and Phelps, E. (1966), "Investment in humans, technological diffusion, and economic growth", *The American Economic Review*, 56(1/2): 69-75.
- North, D.C. (2005), *Understanding the process of economic change*. Princeton: Princeton University Press.
- North, D.C. (1991), "Institutions", *Journal of Economic Perspectives*, 5(1): 97-112.

- North, D.C. (1990), *Institutions, institutional change and economic performance*. New York: Cambridge University Press.
- OECD (2018), *Foreign Direct Investment in figures*. April 2018. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/industry/inv/investment-policy/FDI-in-Figures-April-2018.pdf>
- OECD (2013), *Foreign Direct Investment in figures*. April 2013. Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/daf/inv/FDI%20in%20figures.pdf>
- Olson, M. (1982), *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University Press.
- Ostrom, E. (1990), *Governing the Commons*. New York: Cambridge University Press.
- Porter, M. and Ketels C. (2003), “UK Competitiveness: moving to the next stage”, *Institute of strategy and competitiveness, Harvard Business School: DTI Economics paper n. 3*.
- Rodrik, D., Subramanian A. and Trebbi F. (2002), “Institutions Rule: The Primacy of Institutions over Geography and Integration in Economic Development”, *mimeo, Harvard University, October*.
- Sala-i-Martin, X. and Subramanian A. (2003), “Addressing the Natural Resources Curse: An Illustration from Nigeria”, *NBER Working Paper No. 9804*.
- Sala-i-Martin, X., Schwab K. and Porter M. (eds.) (2004), *The Global Competitiveness Report 2003-2004*. USA: Oxford University Press.
- Walsh, J.P. and Yu, J. (2010), “Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach”, *IMF Working Paper 10/187*.
- Williamson, O.E. (2000), “The New Institutional Economics: taking stock, looking ahead”, *Journal of Economic Literature*, 38: 595-613.
- Williamson, O.E. (1985), *Economic institutions of Capitalism*. New York: Free Press.
- World Bank (2017), *Doing Business 2018: Reforming to Create Jobs*. Διαθέσιμο στο <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>
- World Bank (2005, 2009, 2013, 2014), *Σερά εκθέσεων Doing Business*, διαθέσιμες στο: <http://www.doingbusiness.org/>
- World Economic Forum (2017), *Global Competitiveness Report 2017-2018*. Διαθέσιμο στο <http://www3.weforum.org/docs/GCR20172018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

World Economic Forum (2008, 2013, 2014, 2015), Σειρά εκθέσεων *Global Competitiveness Report*. Διαθέσιμες στο: <https://www.weforum.org/reports>

Ελληνικές

Ζέρβας, Ν. (2018), “Κυβερνητικός Συγκεντρωτισμός και Υπουργειοπληθωρισμός: Δύο Ανασταλτικοί Παράγοντες για την παγίωση Αυτοδιοικητικής Κουλτούρας στην Ελλάδα”, *Περιφέρεια*, (6,7): 9-27.

Σωτηρόπουλος, Δ. και Χριστόπουλος, Α. (2017), *Πολυνομία και κακονομία στην Ελλάδα: ένα σχέδιο για ένα καλύτερο και αποτελεσματικότερο κράτος*. Αθήνα: διαΝΕΟσις.

Τράπεζα της Ελλάδος (2010), *Νομισματική Πολιτική 2009-2010*. Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20092010.pdf>

Χύμης, Αθ. (υπό δημοσίευση), “Η ποιότητα των θεσμών ως καταλυτικός παράγων στη συμβολή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφερειακή ανάπτυξη”, στο Κοντόλαιμου Αλ., Οικονόμου Φ. και Τσούμα Αικ. (επιμ.), *Ειδικά Θέματα για την Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη*. Πάτρα: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος.

Χύμης, Αθ. (2018), “Εξελίξεις στην ανταγωνιστικότητα της Ελληνικής Οικονομίας”, *Οικονομικές Εξελίξεις*, 35: 64-66.

***Αθανάσιος Χύμης**, Ερευνητής, Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), achymis@kepe.gr.